

Pelesék Dóra

Arc(kép)más

Csabai Renátó munkáiról

„...Élt egyszer egy híres festő, aki különösen ügyes volt a sárkányok megfestésében. Egy napon egy falra négy sárkányt festett, amelyek különösen szépek voltak, s a festő olyan aprólékos gonddal dolgozta ki minden részletüket, hogy akik csak látták, azt hitték, igazi sárkányok pihennek a falon. Szemet azonban egyiküknek sem festett. – Miért nincs szemük a sárkányaidnak? – kérdezték a festőtől. – Mert ha szemet is festenék nekik – felelte az –, akkor bizony életre kelnének...”
(Hua Long Dian Jing: Szemet festeni a sárkánynak)

„Van egy rejtett, ismeretlen énünk, mely idegen nyelven beszél, de előbb vagy utóbb szót kell értenünk vele.”
(François Taillandier)

Kétféle festő van.

Az egyik, aki minden vázlatát, minden mű-kezdeményét, minden egyes félresikerült alkotását megőrzi. Talán mert – ha munkái mégoly messze állnak is a megálmodott tökéletestől – tökéletlenségük ellenére sajnálja azokat, és nem akar megválni tőlük. Elteszi, félrerakja saját zsengeit, hogy egy bizonyos idő elteltével ismét elővehesse, és kritikus szemmel áttanulmányozhassa, átdolgozhassa őket. Vagy, ha netán úgy adódik, újragondolhasson közülük néhányat – immár tanulva korábbi hibáiból.

A másik típus szelektál. Dönt. Miközben alkot, a jelenben és a jelennek él. Folyton választ. Amikor befejezettnek nyilvánít egy képet, pillanatnyi hangulatára, aktuális értékítéletére hagyatkozik. Szüntelenül mérlegre teszi műveit, hogy eldöntse, érdemesek-e a megőrzésre. És minden döntésével kockáztat is, hiszen nincsen második lehetőség. A megsemmisített munka nem létezik többé. Nincsen mód a később sokszor elhamarkodottnak tartott tett megbánásra. Ilyenkor csak az emlékezés lehetséges. És az újakezdés.

Van valami nyugtalanító és felkavaró abban a gesztusban, amikor egy festő megsemmisíti önnön portréját. Csak egy szempillantásnyi idő az egész: a mű alig hallhatóan kettészakad vagy összegyűrődik, egyszerű papírhulladékká, szemétté válik. A frissen felkent festék szétkenődik, a kontúrok elmaszatólnak. Az egykor emberi arc amorf pacává, felismerhetetlen lenyomattá, enigmává lesz. Az idő, amelyet a festő saját portréjának tanulmányozásával és kidolgozásával töltött, abban a pillanatban elveszett idővé válik. Olyan idővé, amelynek eltűntették a fizikai nyomait. Visszavonhatatlanul.

Műveket megsemmisíteni mindig kétesélyes dolog. Merész, ugyanakkor fájdalmasan őszinte magához az, aki nem éri be kevesebbel, mint a benne élő tökéletessel. Aki inkább századszorra is elkezdi ugyanazt, semmint hogy egyszer rosszul fejezze be.

Márpedig Csabai Renátó pontosan ezt teszi: Eldobja – és újra kezdi.

Az 1982-es, miskolci születésű művész, aki legtöbbször önmaga (kisgyermekkor) arcát, vagy valamelyik családtagját, barátját választja modelljéül, igen kritikus saját munkáival. Középkorolás kora óta rendszeresen szortírozza képeit.

Csabai Renátó érdeklődése viszonylag korán fordult a portréfestészet felé. Habár a grafikus végzettséget adó középiskola és a Magyar Képzőművészeti Egyetemen folytatott tanulmányai során számos témával és technikával kísérletezett – dolgozott főliára, csendéleteket festett, kollázsokat, monotípiákat készített –, művészetét leginkább a vászon vagy papír alakra olajfestékekkel, illetve tussal készített önarcképei és portréi határozzák meg.

Az egyetem alatt készült edényportréi és plasztikái festészetének későbbi irányát előlegezik, hiszen már a művész korai munkáit is sajátos szikárság és koncentrátság jellemzi. Akár a

néhány évvel később született portrékon, az erősen megvilágított edényekről készült képeken is mindig egyetlen központi tárgy, egyetlen fókuszba állított objektum szerepel.

A háttér minimális, jelzésértékű, irreleváns – egyszerűen nem létezik. A háttér hiánya, vagyis a lefestett tárgyra (edényre, avagy emberi arcra) irányított megsokszorozott figyelem erőteljes vizuális leképezése éppúgy Csabai Renátó összetéveszthetetlen művészi látásmódjának része, akár a szándékolatlan redukált színhasználat. A főként hideg színekkel – jellemzően feketével, szürkével és kézzel – dolgozó művész munkái éppen ezért nem a szó szoros értelmében vett portrék. Legalábbis ami a hagyományos, élő modelltől készült képre vonatkozó asszociációinkat illeti.

A Csabai Renátó portréin és önarcképein szereplő, némelykor fotó alapján megfestett, máskor ténylegesen is modellt ülő alakok ugyanis – annak ellenére, hogy tudjuk róluk: a művész közeli ismerősei – nem egyénített figurák. Nem személyiségek, még csak nem is karakterek. Sokkal inkább mintha valamenynyien ugyanannak az egyetlen, archetipikus (ember)képnek az alakmárai volnának. Mintha a művész minden egyes modelljében, még a saját magáról készített portrékban is egy univerzális, tipikus, mindenki jelenlévő, ám csupán egyféle módon megnyilatkozó – éppen ezért kizárólag hasonló formában megragadható – kép dokumentálására törekedne.

Modelljei – a művész által használt hígított tus- és akvarell-technikának is köszönhetően – elmosódó, lebegő, sejtelmesen áttetsző alakok. Létező, ámde nem élő alakok. Nem teljes emberek, csak képmások. Képmások, amelyek nem akarnak másnak tűnni, mint amik: egyetlen fénybe írt pillanat vászonra vetített dokumentumai. Elevenen szétmálló, megfakuló, torzuló emlékek: halni születő bizonyosságok egy párhuzamos, sohasem-volt múlttól.

Csabai Renátó nem individuumokat örökít meg.

Aurákat rajzol, és nem perszónákat: képeiből hiányzik mindenfajta egyénítés. Modelljeinek kezdetben csak az arca látszik, később, a 2008-as diplomamunkákat követően fél és egész alakokat fest. Ám a modellek testének egyre teljesebb megmutatása, a változásba rejtett lehetőség, hogy a figurákat immár valamilyen rájuk jellemző szerepben, cselekvés közben láthatjuk, nem egyéb, mint illúzió. A teljes test nem párosul, és nem is párosulhat teljes, valódi személyiséggel. Hiszen akár önmagát, akár híres képzőművészeket, akár családtagjait festi le, Csabai Renátó nem fedi fel a legfontosabb dolgot: a „lélek tükréként” emlegetett szemet.

A szemek helyébe gyakran lezárt szemhéjakat rajzol, a pupillákat fekete vagy rikitóan kék, tátongó üregek közepéből ki-világló, fehér (lidérc)fényfolttal helyettesíti. Avval a gesztussal, hogy modelljeit megfosztja a tekintetüktől, a munkáin szereplő alakok személyspecifikus jellegzetességeinek hiánya a jellegtelen-ség unalmas álarcá helyett egyszerre nyugtalanító titokká válik.

Csabai Renátó műveinek erőteljes, feszültséggel teli atmoszférája éppen abból a különös ambivalenciából fakad, amely a

művész tárgya (az általa kedvelt, nagyra tartott emberek, a hozzá legközelebb álló felnőttek, gyerekek, családtagok) és a szeretett tárgy szokatlan megjelenítési módja között áll fenn.

Festészete egyszerre bensőséges és démonikus, egyszerre naiv és rituális. Az elnagyolt, gyermekrajzszerű – sokszor valóban gyermekarcokat ábrázoló – portrék végtelen, éjszótét tekintetében a homogénnek, ismerősnek tetsző felszín alól minduntalan felszökken a titokzatos, ismeretlen *másik*. A tükör túloldalán álló, mégis *idegen* másik – akitől képtelenség szabadulni. És akivel szemben – látszólag – az egyetlen védekezés, az egyetlen menekülés, ha nem hagyjuk megelevenedni. Ahogyan egykor a kínaiak hitték: ha szemet festenek neki, a sárkány életre kel.

„...*Hiába fűrösztöd önmagadban,
Csak másban moshatód meg arcodat...*”
(József Attila: Nem én kiáltok)

A Képzőművészeti Egyetem utolsó éveiben Csabai Renátó teljesen felhagyott a csendéletfestéssel, és szinte kizárólag a portréműfajban rejlő technikai lehetőségek kiaknázására koncentrált. Ekkoriban jellemzően papír vagy vászon alapú önarcképeket készített, melyekhez olaj-, illetve akrilfestéket használt.

Ha a kezdeti – az egyetem első felét átívelő – periódus a (portré)műfaj, a téma megtalálásának korszaka volt, a második periódust a (témához illeszkedő) különféle technikákkal való kísérletezés termékeny időszakának tekinthetjük. A fiatal művész a korai monotípiák, kollázsok és akvarellek helyett tusrajzokat készített, illetve akril- és olajképeket festett. Szívesen ötvözte egymással kedvelt technikáit: a tust gyakran kombinálta filctollal, az olajfestéket zománcal és ceruzával egészítette ki. A hordozófelületként használt vásznat esetenként habfóliára vagy üvegre cserélte.

2008-as diplomamunkái szintén vászon alapra készültek tussal és akrilfestékekkel. Nemcsak Neal Tait, Marlene Dumas és Csurka Eszter nagyméretű tusképei inspirálták, hanem az egyetemi közeg, a folytonos kihívások is. 2004-től évente csoportos kiállításokon vett részt. 2008-ban megnyílt első önálló kiállítása a budapesti VAM Design Centerben, 2009-ben pedig a következő a budapesti *Kiadóban*.

Ahogy fokozatosan rátalált a portréihoz leginkább illeszkedő technikákra, Csabai Renátó érdeklődése úgy mozdult el az önarcképektől ismerősei arcának, később egész alakjának megfestése felé. 2008 és 2010 között készült munkáinak alapjául sok esetben régi, családi fényképek, vagy általa készített digitális fotók szolgáltak.

Tusképeit, melyekhez rendszerint különböző hígítású tust használt, sokáig fektetett vászonra festette. *Magányos* című – a korábban nem jellemző, beszédes címadás, valamint a festési technika szempontjából is – emblematikus munka Csabai Renátó első olyan képe, amely a megszokottól eltérően állított vászonra készült.

A művész legújabb portréi finom elmozdulásról, egy készülő, ámde egyértelműen még nem körülhatárolható változásról tanúskodnak, amely mind a témában, mind pedig a technikában megnyilvánul. Új képeit jellemzően egy rétegben kifeszített organza anyagra készíti, a tusnál jóval testesebb akrilfestékekkel. Az önarcképek számának csökkenésével párhuzamosan egyre gyakoribbá válik a fényképeken szereplő ismerősök, családtagok *testének* ábrázolása: a – kiindulópontul szolgáló fotóknak is köszönhetően – realiztikusabb arcképek mellett cselekvő-mozgó, ám háttér hiányában továbbra is a téren és időn kívüliség illúzióját keltő, de a szó szoros értelmében véve *teljes* alakok jelennek meg.

A megfestett figurák azonban valamennyien egyedül, kizárólag önmagukban, emberi társaság nélkül, *magányosan* tűnnek fel. Védekező testtartásuk összhangban van magányukkal: guggoló, összegömbölyödő, kiszolgáltatott helyzetben jelennek meg. A szemlélő – akárha a modelljeit figyelő fotós kameráján keresztül látná őket – mindig egy árnyalatnyit a megfigyelt alak fölé magasodik, felülről, egy autentikus, külső pozícióból tekint le rájuk. A figurák távol vannak: nézőpontunk szükségszerűen, magától értetődő módon távolít el tőlük. Akár egy rituális, védelmező varázslat, akár a sárkány üres szemei.

Csabai Renátó áttetsző figurái senkire sem veszélyesek: messze vannak, egyedül vannak, lebegnek: sejtelmesen világító pupilláikkal nem képesek ránk nézni. Nem látnak bennünket, mi azonban nem vehetjük le róluk a szemünket. Ki vannak szolgáltatva a tekintetünknek, miközben kiszolgáltatnak minket a tekintetükből áradó különös hangulatnak.

Az alakok kozmikusnak tetsző egyedüllétüket tovább erősíti a képfelületnek a korábbi munkáikénál nagyobb mérete.

A művész – a fenti változások ellenére – végső soron tehát fenntartja és megerősíti a munkáiból áradó sajátos, nyugtalanító, az emlékezés ambivalens aktusát implikáló atmoszférát: Amennyivel (látszólag) többet mutat alakjaiból, annyival növeli a körülöttük lévő űrt is, s szilárdítja meg különállásukat, kifürkészhetetlenségüket.

Úgy nézzük őket, mintha tükörbe néznénk, miközben pontosan tudjuk, hogy önmagunkon kívül nem néz minket senki más.

